

УДК 378.016:811.161.2

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНОГО РІВНЯ «МАГІСТР»

Лобачова Ірина Миколаївна

м.Слов'янськ

У статті розглянуто шляхи розвитку професійної мовленнєвої компетенції студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» під час вивчення дисципліни «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ». Подано розробку цього курсу з акцентуванням на особливостях підготовки компетентного, високоерудованого, творчого фахівця, який зміг би повністю реалізувати себе в полікультурному світі та відповідати стандартам європейської освіти. Зосереджено увагу на культурі наукового та ділового мовлення особистості як найважливішому показнику професіоналізму фахівця.

Ключові слова: культура мовлення, комунікативна компетенція, мовна компетенція, лексикографічна компетенція, стилістичні норми, ознаки професійного культурного мовлення.

Постановка проблеми. Система освіти сучасної вищої школи виходить на європейський рівень, що передбачає «формування повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду й моралі, національних і загальнолюдських цінностей, виховання вмінь, потреби й прагнення їх реалізації в європейському й світовому життєвому просторі» [4]. Основним пріоритетом такої педагогічної освіти є розвиток компетентної, високорозвиненої, ерудованої, творчої особистості, яка б була спроможна використовувати не лише теоретичні знання у своїй професійній діяльності, а й практичні – для вибудування власних методів і принципів навчання в інформаційно-комунікаційному середовищі; а також її здатність до вільного компетентного «спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою, зокрема найвищої кваліфікації, та громадськістю в певній галузі наукової та професійної діяльності» [3]. Так наголосимо, що майбутній фахівець повинен майстерно володіти своїм мовленням, уміти граматично правильно й лаконічно будувати власні судження, вести та скеровувати дискусію в руслі конструктивного полілогу.

Сучасні концепції мовної освіти акцентують увагу на формуванні мовної, мовленнєвої, соціокультурної, інформаційно-комунікаційної, риторичної, лінгводидактичної компетенцій майбутніх фахівців. Тому розвиток і вдосконалення культури мовлення особистості набуває неогічного значення в сучасному полікультурному просторі та в сфері наукової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання значної кількості лінгвометодичної літератури дозволяє констатувати, що за останні десятиліття проблема розвитку та формування професійної компетенції, насамперед мовленнєвої, мовної, риторичної, інформаційно-комунікаційної, у процесі підготовки фахівців привернула увагу низки вчених. Так, дослідженням професійної комунікації та мовленнєвої майстерності особистості займалися Л.Мацько, М.Пентиліук, О.Семенов та ін. Питання щодо складників професійної компетенції та шляхів її формування висвітлили О.Бігич, Н.Голуб, О.Копусь, Т.Симоненко та ін. Проблема мовленнєвого розвитку особистості розглянули М.Вашуленко, Т.Котик, Л.Струганець, І.Хом'як та ін. Складники лінгводидактичної компетенції проаналізували А.Богуш, О.Горошкіна, А.Нікітіна, І.Хом'як та ін. Осо-

бливості мовленнєвої комунікації, основи культури мовлення та культуру наукової української мови розглядали С.Абрамович, І.Кочан, Л.Мацько. Наявні науково-методичні студії актуалізують потребу дослідження шляхів удосконалення мовленнєвої, мовної, риторичної, інформаційно-комунікаційної компетенцій майбутніх фахівців.

Мета статті – визначити роль курсу «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ» у формуванні й удосконаленні професійної мовленнєвої, мовної, риторичної, інформаційно-комунікаційної компетенцій студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр».

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи вимоги до сучасного випускника, який повинен відповідати новій генерації: володіти своїм мовленням, бути здатним до практичної навчально-виховної діяльності в нових соціокультурних умовах, комунікативно компетентним, здатним до швидкої психолого-педагогічної перебудови, нестандартних дій, творчого підходу до розв'язання назрілих проблем, гнучкої адаптації до змін освітніх послуг [1, с.4], вивчення дисципліни «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ» допоможе студентам набути таких умінь і навичок. Уважаємо, що саме опанування цього курсу стане підґрунтям для розвитку комунікативно компетентного висококваліфікованого фахівця, адже насамперед від мовленнєвої культури та толерантності в спілкуванні залежить результативність його професійної діяльності. Вивчення цього курсу передбачено в другому семестрі навчання в магістратурі. Для цієї дисципліни за навчальним планом відводиться всього 90 год. (2,5 кредити ECTS); із них – аудиторних 30 год. (лекцій – 14 год., практичних – 16 год.), самостійна робота – 60 год. Вид підсумкового контролю – екзамен.

На сьогодні культура мовлення особистості займає вагоме місце в будь-якій ланці сучасного суспільства. Особистість проявляє себе не лише через предметну діяльність, а й через спілкування, яке немислиме без мовлення і мови. Мовлення людини відображає її внутрішній світ, є джерелом знання про її особу. До того ж, людину не можна вивчати поза її мовою, бо важко зрозуміти, що представляє собою людина, доки вона не заговорить [2]. Саме тому розробка курсу «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ» стає доречною в підготовці майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр».

Предметом вивчення дисципліни є комунікативно-стилістичні якості мовлення, комунікативна компетенція як найважливіша складова фахової підготовки викладача ВНЗ. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ» є підготовка висококваліфікованого спеціаліста, здатного виявляти стійкі фахові знання української мови та професіоналізм у ділових ситуаціях спілкування, бути конкурентоспроможним на ринку праці. Основними завданнями опанування окресленого курсу є ознайомлення з особливостями наукового стилю та його підстилів (власне науковий і навчально-науковий); ознайомлення з мовними особливостями професійного спілкування та складання різних видів письмових робіт у вищій школі: план, тези, реферат, автореферат, анотація, стаття, дипломний проект тощо; ознайомлення з основними поняттями з фаху; з традиційними та електронними словниками, правилами користування ними.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти в результаті вивчення цього курсу повинні знати:

- Фахову термінологію.
- Особливості становлення мовної особистості та рівні мовної культури.
- Комунікативно-стилістичні якості мовлення.
- Особливості ділових і наукових текстів фахового спрямування.
- Чинники, що впливають на культуру мовлення.
- Сучасні технології формування та розвитку мовленнєвої, мовної, інформаційно-комунікаційної, риторичної компетенції особистості.

Формування окреслених компетенцій майбутніх фахівців передбачає засвоєння ними таких умінь:

- Вільно оперувати фаховою термінологією при побудові текстів ділового і наукового стилів.
- Додержуватися культури наукового і ділового мовлення.
- Вільно послуговуватися електронними і паперовими словниками для задоволення потреб у процесі фахової діяльності.
- Вести бесіду як в аудиторії, так і за її межами; підтримувати зацікавленість слухачів упродовж усього виступу та змінювати його відповідно до ситуації.
- Викладати наукове знання в текстах різних жанрів.
- Самовдосконалювати культуру усного і писемного мовлення.

Важливим у вивченні курсу «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ» також є міждисциплінарний зв'язок, який дає міцне підґрунтя для застосування студентами набутих знань і вмінь із таких дисциплін, як «Стилістика», «Ділове мовлення», «Мовознавство», «Сучасна українська літературна мова», «Українська мова в професійному спілкуванні», «Мовний етикет української науки», «Педагогіка», «Психологія», «Психолінгвістика», «Лінгводидактика», «Електронна лінгводидактика», «Теорія і практика розвитку мовлення» тощо.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Комунікативно-стилістичні якості мовлення викладача ВНЗ.

2. Риторична майстерність викладача ВНЗ.

Пропонуємо стисло розглянути змістову наповненість кожного з них.

Змістовий модуль 1. Комунікативно-стилістичні якості мовлення викладача ВНЗ. У своєму складі містить такі основні теми:

Вступ. Культура професійного мовлення викладача ВНЗ як наука і навчальна дисципліна. Взаємозв'язок курсу «Культура професійного мовлення викладача ВНЗ» з лінгвістичними і лінгводидактичними дисциплінами (українською мовою у професійному спілкуванні, мовним етикетом української науки, стилістикою, педагогікою, психологією, психолінгвістикою, лінгводидактикою, електронною лінгводидактикою, теорією і практикою розвитку мовлення тощо). Предмет, мета і завдання курсу. Зміст і структура курсу. Огляд літератури з курсу, електронних ресурсів.

Мовна особистість у комунікації. Комунікативна компетенція як одна з головних вимог до індивідуально-психологічних особливостей сучасного викладача. Культура мовлення викладача в професійно-педагогічному спілкуванні.

Комунікативно-стилістичні якості мовлення. Нормативність, правильність, точність, логічність, образність, стислість, виразність, чіткість, яскравість, доречність, чистота, багатство і мистецтво мовлення. Стиль мови і куль-

тура мовлення. Функціональні стилі сучасної української літературної мови. Комунікативно-стилістичні якості мовлення. Явище вульгаризації мовлення.

Культура ділового мовлення як важлива складова професійної комунікації викладача ВНЗ. Офіційно-діловий стиль мови і мовлення. Підстилі офіційно-ділового стилю. Екстралінгвістичні ознаки. Мовностилістичні особливості офіційно-ділового стилю: особливості використання іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів у офіційно-діловому стилі. Займенник у сфері етикетного спілкування. Синтаксис офіційно-ділового стилю. Стандартні звороти офіційно-ділового стилю.

Наукова мова як комунікативний феномен. Культура наукового мовлення – основа професійної діяльності дослідника. Науковий стиль мови і мовлення. Підстилі наукового стилю. Види оброблення наукової інформації: план, тези, конспект, реферат, автореферат, анотація, стаття, курсовий і бакалаврський проекти, дипломна робота тощо. Екстралінгвістичні ознаки. Мовностилістичні особливості наукового стилю: особливості використання іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів у науковому стилі. Проблеми термінології в науковому стилі. Використання фахової терміносистеми в педагогічній діяльності викладача. Фахові термінологічні словники. Синтаксис наукового стилю. Стандартні звороти наукового стилю.

Особливості писемного наукового мовлення. Культура наукового тексту. Властивості та структурно-сміслові компоненти наукових текстів різних жанрів. Композиція писемного наукового тексту. Наукова стаття як самостійний науковий твір. Наукова рецензія. Науковий відгук.

Змістовий модуль 2. Риторична майстерність викладача ВНЗ. Вивчення цього модуля передбачає розгляд таких основних тем:

Риторична майстерність викладача ВНЗ. Ораторське мистецтво – мистецтво публічного виступу. Риторична культура викладача ВНЗ. Прийоми вироблення риторичної майстерності. Педагогічна розповідь у професійній діяльності викладача. Культура усного наукового мовлення. Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, виступу. Мовна особистість доповідача. Наукові заходи як засіб виявлення культури наукової мови. Електронна презентація наукового виступу.

Лексикографічна компетенція як показник мовної культури науковця. Вибір мовних одиниць у мовленні; слів і сталих зворотів; граматичних форм і конструкцій. Прийоми вдосконалення мовлення й усунення помилок. Редагування текстів наукового й офіційно-ділового стилів. Електронні словники у фаховій діяльності викладача ВНЗ.

Щодо самостійної роботи пропонуємо студентам опрацювати такі теми, використовуючи різні види роботи для кращого засвоєння навчального матеріалу: «Основні критерії культури мовлення науковця» (зробити конспект із теми); «Стилістичні засоби сміхової культури» (скласти розгорнутий план із роздавальними картками); «Стилістичні засоби морфології» (скласти тези з теми); «Багатство словникового складу мовця» (законспектувати тему, використовуючи картографування (Mind Mapping)); «Синтаксис наукового стилю» (упорядкувати матеріал у вигляді таблиці); «Культура читання наукового тексту» (зробити опорний конспект); «Електронні словники у формуванні мовленнєвої вправності особистості» (робота з Інтернет-ресурсами, аналіз (опис) наявних електронних словників); «Антична риторика як основа сучасного красномовства» (опрацювати тему, створивши мультимедійну презентацію); «Культура мовлення» (скласти словник лінгвістичних термінів із

теми); «Лексикографічна компетенція як показник мовної культури науковця» (підготувати реферат); «Мовленнєвий етикет і культура мовлення» (підготувати питання для проведення дискусії в аудиторії); «Риторична майстерність як важлива складова комунікативної діяльності» (підготувати у вигляді виступу з переконливими фактами) тощо.

Уважаємо, що індивідуальна робота студентів має складатися з виконання таких завдань, які можна згрупувати за двома блоками:

Блок I. Підготувати мультимедійну презентацію до однієї з тем практичного заняття (за власним вибором) та здійснити її захист перед аудиторією.

1. Мовна особистість у комунікації.
2. Комунікативно-стилістичні якості мовлення.
3. Культура ділового мовлення викладача.
4. Культура наукового мовлення викладача.
5. Культура усного і писемного мовлення викладача.
6. Риторична майстерність викладача ВНЗ.
7. Лексикографічна компетенція як показник мовної культури науковця.

Виконання такого завдання дасть можливість виконавцю самому обрати тему презентації, що насамперед сприятиме творчому пошуку, роботі з науково-методичною літературою, синтезу теоретичного матеріалу, використанню інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку мовленнєвої, мовної, риторичної, інформатичної, професійної, лінгводидактичної (предметної та дослідницької) компетенцій. Крім того, розробка та реалізація такого проекту в рам-

ках власної дослідницької діяльності уможливить глибоке переосмислення наявного знання й забезпечить набуття нового.

Блок II. Підготувати переклад наукового лінгвістичного або лінгводидактичного тексту з російської чи англійської мови українською. Таке завдання сприятиме розвитку й удосконаленню професійної, соціокультурної, мовної, інформаційно-комунікаційної, інформатичної, лексикографічної компетенцій студентів.

Висновки. Опанування окресленого курсу допоможе студентам правильно й ефективно інтерпретувати та аналізувати отриману з науково-методичних джерел інформацію; навчить творчо підходити до оформлення власних суджень за допомогою ІКТ; сприятиме розвитку вміння вести бесіду як в аудиторії, так і за її межами; підтримувати зацікавленість слухачів упродовж усього виступу та змінювати його відповідно до ситуації; уміти організувати науково-дослідницьку діяльність; викладати наукове знання в текстах таких жанрів, як анотація, відгук, доповідь, конспект, реферат, рецензія, стаття, тези тощо; керувати своїм мовленням, збагачувати його, спостерігати за новотворами, що виникають у динамічному полікультурному світі, уміти реагувати на мовленнєві процеси й аналізувати їх, а в подальшому використовувати у своєму комунікативному акті.

У подальших розвідках заплановано удосконалення розробленого курсу з «Культури професійного мовлення викладача ВНЗ» з акцентуванням на розвитку риторичної компетенції майбутніх фахівців.

Література та джерела

1. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів: монографія / за наук. ред. М.С.Вашуленка. – Глухів: РВВ ГНПУ ім.О.Довженка, 2012. – 312 с.
2. Лобачова І.М. Мовна особистість і формування культури мовлення / І.М.Лобачова // Вісник Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника. Серія "Педагогіка". – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В.Стефаника. – Вип. 49. – 2013. – С.197-201
3. Національна рамка кваліфікацій. Затв. пост. Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р., № 1341. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiskii-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

В статье рассмотрены пути развития профессиональной речевой компетенции студентов образовательно-квалификационного уровня «Магистр» при изучении дисциплины «Культура профессиональной речи преподавателя вуза». Представлена разработка этого курса с акцентом на особенностях подготовки компетентного, высокоэрудированного, творческого специалиста, который смог бы полностью реализовать себя в поликультурном мире и соответствовать стандартам европейского образования. Сосредоточено внимание на культуре научной и деловой речи личности как важнейшему показателю профессионализма специалиста.

Ключевые слова: культура речи, коммуникативная компетенция, языковая компетенция, лексикографическая компетенция, стилистические нормы, признаки профессиональной культурной речи.

In the article the ways of the development of the professional speech competence of students of the educational and qualifying level of "Master" during studying the discipline "Culture of Professional Speech of a Teacher of Higher Educational Establishment" have been considered. The own development of this course has been presented focusing on the features of training the competent, high-erudite, creative specialist who would be able to use not only theoretical knowledge in his professional career, but also practical ones for creating own methods and principles of learning in an informative and communicative environment; who could fully realize himself in a multicultural world and be good for the standards of European education. Much attention has been concentrated on the culture of science and business speech of a personality as a main indicator of specialist's professionalism. It has been noted that a prospective specialist should have the masterful speech to be able to grammatically correct and laconically to form own opinions, to hold and direct a discussion in a line of the constructive polylogue. Exactly the development and improvement of personality speech culture becomes invaluable in today's multicultural space and in the field of scientific communication.

Key words: culture of speech, communicative competence, linguistic competence, lexicographic competence, stylistic norms, features of professional cultural speech.